Юрій Сорока[1]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Депортація польського населення з території УРСР. 1944–1946 рр.

Deportation of the Polish population from the territory of USSR. 1944–1946.
This article studies the process of resettlement of the Polish population from the territory of the USSR in accordance with the Lublin's Agreement of September 9, 1944.

Keywords: Polish population, resettlement, counteraction, repression, repatriation

Депортация польского населения с территории УРСР. 1944–1946 гг.
В статье рассматривается процесс переселения польского населения с территории УССР согласно Люблинского соглашения 9 сентября 1944 года.

Ключевые слова: польское население, переселение, противодействие, репрессии, репатриация

Загострення польсько-українських відносин в роки Другої світової війни дало підстави як радянському, так і польському керівництву розглянути можливість проведення репатріаційних акцій у контексті розв'язання міжнаціонального конфлікту. Окрім цього для СРСР важливим було не тільки нормалізувати військово-політичну ситуацію в тилу Червоної армії, яка наступала, а й у процесі торгу обміняти територію за річкою Буг, де проживало 700 тисяч українців, на частину Східної Пруссії. За словами Й. Сталіна:

> Мы претендуем на то, чтобы северно-восточная часть Восточной Пруссии, включая незамерзающий порт Кениґсберг, отошла к Советскому Союзу. Без удовлетворения этой минимальной претензии Советского Союза уступка Советского Союза, что нашла выражение в линии Керзона, теряет какой-либо смысл…[2]

---

[1] Поштова адреса: Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ 01033. E-mail: Natalo4ca@ukr.net

[2] *Документы и материалы советско-польских отношений: в XII т.*, Москва 1974, т. VII, с. 6, 7, 9.

Важливу роль відігравали й економічні чинники. Унаслідок виснажливої війни обидві держави потребували робочої сили для відбудови зруйнованої економіки. Водночас перед Польщею на найближчу перспективу стояло складне завдання швидкого заселення новоотриманої території на північному заході.

Британський прем'єр Вінстон Черчіль теж підтримував ідею обміну населення між Польщею та СРСР як важливий складник урегулювання двосторонніх відносин: Вислання є методом, який, як ми побачимо, буде найбільш задовільний і надійний. Більше не буде змішування населення, що спричиняє нескінченні клопоти… Буде здійснено тотальні чистки. Мене не лякають ці переселення, для проведення яких є більше можливостей за сучасних умов[3].

Схожу позицію займало й керівництво США.

Слід зазначити, що ідея такого вирішення національного питання визрівала не тільки в Москві, Лондоні чи Вашингтоні, але й у політичних колах Польщі. Саме на основі дискусій щодо переселення в серпні 1944 року польський еміграційний уряд запропонував у меморандумі про відновлення польсько-радянських дипломатичних відносин, „добровільний обмін польського, українського та білоруського населення"[4]. Подібної думки дотримувався й прорадянський Польський Комітет Національного Визволення на чолі з Едвардом Осубкою-Моравським.

Одним із пропагандистських поштовхів до вирішення цієї проблеми на міждержавному рівні стали численні листи від українців з Польщі до уряду УРСР із проханням вирішити їхню долю або шляхом приєднання до УРСР територій, на яких вони проживають, або ж переселенської акції. Масові звернення українців спонукали Микиту Хрущова на сесії Верховної Ради УРСР 1 березня 1944 року зробити заяву про те, що землі Холмщини, Грубешівщини, Ярославщини і т.д. український народ розглядає як свої споконвічні. Цю позицію М.Хрущов конкретизував у листі до Й. Сталіна 20 липня 1944 року[5].

Численні листи про переселення отримувало не тільки керівництво УРСР, але й ПКНВ. Уже в серпні 1944 року до ПКНВ почали масово надходити прохання поляків, насамперед із Волині, переселити їх до Польщі. Так, 29 серпня 1944 року на ім'я голови ПКНВ Е. Осубки-Моравського на основі повідомлень від польських партизансько-військових сімей на Волині було надіслано листа з проханням якнайшвидше евакуювати поляків. Причиною було назва-

---

[3] А. Боляновський, *Депортації як чинник впливу на розвиток українсько-польських відносин у 1941–1945 рр.*, „Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість" 2007, вип. 2, с. 54–71.

[4] A. Chojnowka, *Operacja „Wisła" (Przesiedlenie ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne w 1947 r.)*, „Zeszyty Historyczne" 1992, nr 102. c. 11.

[5] Центральний державних архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГОУ), ф. 1. оп. 23, спр. 711, арк. 6–7.

но посилення антипольського терору з боку українських націоналістів. Подібні повідомлення надходили на адресу ПКНВ і восени 1944 року[6].

Секретар Волинського обкому КП(б)У Іван Профатілов повідомляв 5 серпня 1944 року ЦК КП(б)У, що з тих польських сіл Устилузького та Вербського районів області, де під час німецької окупації існували й активно діяли польські військові загони, багато поляків, побоюючись помсти з боку українців, втекло за Буг, залишивши свої будівлі та посіви. Скільки родин так вчинило, точно не обліковували. Поляки, які працювали в Луцьку, особливо чоловіки, почали подавати заяви до військкоматів, про добровільний вступ на службу до польської армії[7]. Такі дії поляки пояснювали так: „Справа йде до кінця, якщо ми тут будемо сидіти, то нас потім в Польщу не приймуть, треба йти боротися за Польщу (заява поляка Нацюка, техніка зв'язку)"[8].

Формуванню патріотичних настроїв серед польського населення Волині сприяла участь 1-ої Польської армії у визволенні краю та довкомплектування її в районі м. Ківерці. Член Військової ради Білоруського фронту Микола Булганін 20 червня 1944 р. у записці М. Хрущову про політичні настрої польського населення Ровенської і Волинської областей зазначав, що прихід у ці райони 1-ої Польської армії польське населення зустріло з великим ентузіазмом. „Совєти 1944 року — це кращі Совєти, чим Совєти 1939 року". Завдяки спілкуванню зі солдатами 1-ої Польської армії польському населенню стало відомо про заходи нашого уряду про переселення поляків із Сибіру в південні та центральні райони СРСР і про надання їм одноразової допомоги грошима та продуктами:

> Нині в цих районах проводиться мобілізація молоді (дівчат і юнаків) для відправки їх на роботу в промислові тилові райони СРСР. Окремі особи намагаються уникнути цієї мобілізації шляхом апеляції до польської армії[9].

Саме мобілізація працездатного населення для роботи в східних регіонах СРСР була одним із чинників не тільки швидкого поповнення польських військових з'єднань, а й не бажання залишатися на території УРСР. Станом на 2 червня 1944 р. із Волинської області було мобілізовано 216 осіб, з них поляків — 141. Серед 1846 чоловік, мобілізованих з Ровенської області для роботи на промислових об'єктах Свердловської і Челябінської областей, осіб польської національності нараховувалося 640 чоловік, 400 з них — жінки.

Крім цього, на Волині впродовж квітня-травня 1944 року органи НКВС-НКДБ провели арешти серед польського населення, запідозреного у зв'язках

---

[6] І. Цепенда, *Українсько-польські відносини 40–50-х років XX століття: етнополітичний аналіз*, Київ 2009, с. 124–125.

[7] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 793, арк. 8–9.

[8] Там само, спр. 892, арк. 28.

[9] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 892, арк. 53.

із польськими націоналістичними організаціями. Так, у Ровенській області на кінець травня було ув'язнено 35 осіб польської національності[10].

Польська етнічна більшість у деяких районах УРСР, у тому числі й біля західного кордону СРСР, відігравала неабияку роль у потенційних суперечках щодо польсько-радянського кордону, повоєнної польської влади тощо. Саме виходячи з цього, радянська влада ініціювала переміщення більшості поляків, депортованих до 1941 р. у східні області та республіки СРСР, до прикордонних із Польщею регіонів, із подальшим їх виселенням на історичну Батьківщину. Водночас, на переміщення польського населення вплинуло взяття союзницькими військами Неаполя у квітні 1944 р. та відкриття другого фронту в Нормандії 6 червня цього ж року. Ці обставини викликали певне занепокоєння радянського керівництва тим, що повалення нацизму в центральноєвропейських державах може відбутися без участі СРСР, а відтак він втратить першість у встановленні ладу в регіоні. Саме тому слід уважати дії радянської влади щодо подальшого обміну населенням із Польщею вимушеним, але заздалегідь спланованим кроком.

Відповідно до постанов РНК СРСР № 359-105с від квітня 1944 р. і № 854-224с від 11 липня 1944 р. „Про часткове переселення колишніх польських громадян" було прийнято постанову РНК УРСР № 808-43 від 17 липня 1944 р. „Про розселення колишніх польських громадян на території УРСР". Згідно з останньою, 29700 осіб колишніх польських громадян протягом серпня-вересня 1944 р. повинні були розмістити в областях УРСР. Відповідним органом влади на місцях було дано вказівку підготувати приміщення (в основному в колишніх німецьких колоніях), транспорт для перевезення, організувати культурно-масову роботу. У відповідному додатку до постанови РНК УРСР від 17.07.1944 р. заплановано в районах Ворошиловградській області розселити 2.400 осіб колишніх польських громадян, переселених із Казахської РСР. У Сталінській області необхідно було розмістити 1.750 осіб[11].

У процесі аналізу правових аспектів переселення українські дослідники Юрій Сливка та Ігор Цепенда, розглядаючи питання, чому Радянський Союз розпочав репатріацію, не дочекавшись закінчення війни, акцентують увагу на такому: крім задекларованого прагнення зняти міжнаціональну напругу на українсько-польському пограниччі СРСР прагнув поставити своїх союзників перед доконаним фактом, і, водночас піднести авторитет ПКНВ, який був нелегітимним органом і який не визнавали західні держави[12]. Ще задовго до початку переселення, 27 липня 1944 р., у Москві було підписано Угоду між

[10] Там само, арк. 22.

[11] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 127, арк. 156–159.

[12] Ю. Сливка, *Першопричини та геополітичні цілі переселенських акцій // Депортації українців і поляків: кінець 1939–початок 50-х років (до 50-річчя операції „Вісла")*, Львів 1998, с. 9–12; І. Цепенда, *Українсько-польські відносини 40–50-х років XX століття: етнополітичний аналіз*, с. 126–127.

ПКНВ та урядом СРСР про польсько-радянський кордон між обома державами на основі так званої лінії Керзона. Визначення лінії кордону створило умови для реалізації плану взаємного переселення.

Незважаючи на волю українців і поляків, за рішенням Й.Сталіна між радянським і польським урядами 9 вересня 1944 року в Любліні було підписано „Угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР". Угоду підписали Голова Ради Народних Комісарів УРСР Микита Хрущов і Голова Польського Комітету Народного Визволення Едвард Осубка-Моравський.

Угода передбачала переселення

> всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають в Холмському, Грубешівському, Томашівському, Любачівському, Ярославському, Перемишльському, Лисківському, Замостінському, Красноставському, Білгорайському, Влодарському повітах і в інших районах Польщі, де можуть виявитися громадяни української, білоруської, російської і русинської національностей, які побажають переселитися з території Польщі на територію України, та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на території Польщі[13].

Сторони домовилися розпочати переселення 15 жовтня 1944 року і закінчити 1 лютого 1945 року. Для заохочення переселенців з обох боків встановлювали такі пільги:

> а) списати всі недоїмки, які лічаться за ними, по натуральних поставках, грошових податках і страхових платежах;
> б) в разі, якщо евакуйований здасть свій урожай державі в пункті, звідки він виїжджає, друга Сторона на місці, де поселяються евакуйовані, повертає йому урожай в тій же кількості;
> в) звільнити в 1944 і 1945 рр. всі переселювані господарства, як на території української РСРС, так і на території Польщі від усіх державних грошових податків та страхових платежів;
> г) видати евакуйованим грошову позику в місцях їх розселення на господарське влаштування та інші потреби в розмірі 5.000 карбованців — злотих на одне господарство з поверненням на протязі 5 років;
> д) в зв'язку з господарською заінтересованістю обох Сторін в тому, щоб евакуйовані повністю засіяли озимий клин, встановлюється, що в місцях розселення ті з евакуйованих, які засіяли озимину, одержать озимі посіви по можливості в тих же кількостях.
>
> Дозволити евакуйованим вивіз: одежі, взуття, білизни, постільних речей, продуктів харчування, хатніх речей, сільськогосподарського реманенту, упряжі та інших предметів домашнього і господарського вжитку, загальною вагою до 2 тонн на одну сім'ю, а також належної евакуйованому господарству худоби і птиці[14].

---

[13] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 6, спр. 737, арк. 152–160.

[14] Там само.

Термін подачі заяв встановлювався до 15 жовтня 1944 р. для того, щоб не затягувався переїзд до настання зимових холодів. Однією з причин, на думку дослідників, було намагання керівництва СРСР завершити переселення до відкриття Кримської конференції глав держав США, Великобританії та СРСР, де було заплановано офіційно закріпити радянсько-польський кордон. Насправді процес переселення затягнувся від осені 1944 р. до осені 1946 р. і супроводжувався численними поневіряннями, втратами та скаліченням життя, знущаннями та трагічністю доль сотень тисяч людей.

На підставі укладеної Угоди було створено по два від кожної держави Головні представництва з евакуації, штаби яких знаходилися в Любліні (Польща) і Луцьку (УРСР). Очолювали їх головні уповноважені урядів з евакуації громадян. Окрім того, визначено 11 міст у Польщі та 18 на території УРСР, де мали перебувати районні уповноважені.

В організації переселення особливу роль відведено представникам спецслужб і силових відомств.

Рішення про проведення репатріації протягом трьох з половиною місяців уже з самого початку акції виглядало мало реальним. За попереднім планом переселення, затвердженим 23 жовтня 1944 р., намічалося евакуювати з території Польщі 240 тис. чол. або 60 тис. сімей українців, а з 18 районів західних областей УРСР підлягало евакуації 486.108 польських громадян. Реально ж було переселено значно більше.

Від початку дії Угоди принцип добровільності з однієї та іншої сторони було порушено. Так, станом на 15 листопада 1944 р. із території Польщі було вивезено лише 974 українські сім'ї, а польських — з території західних областей УРСР — жодної, а заяв подали 4.965 сімей. Польська сторона пояснювала це тим, що невиїзд поляків із західного регіону УРСР викликаний відсутністю обіцяних радянською владою 64 тис. будинків для переселенців[15].

Загалом, значна частина поляків негативно ставилася до Люблінської угоди. У своїй більшості, не довіряючи тодішньому прорадянському польському керівництву і визнаючи тільки польський еміграційний уряд у Лондоні, вони сподівалися, що по закінченню війни їхня держава залишиться в межах кордонів, які були до вересня 1939 р. Так, жителька міста Луцька полька Кренгель заявляла:

> „Польща цієї землі не віддасть. Хто в Польщу не поїде, того буде вивезено радянською владою в Сибір. А ми все рівно сюди повернемося". В оселі поляків було надіслано листівки такого змісту: „Поляки! Велика держава буде займати територію до кордонів 1939 року. Нікуди не виїжджайте з насиджених місць. Будьте вірними синами Великої Польщі".

Окрім цього, частина польського населення прижилася в Україні та не бажала звідти виїжджати. Службовець ліспромгоспу пан Янчик мав намір зали-

[15] ЦДАГОУ, ф.1, оп. 23, спр. 892, арк. 112–123.

шитися на Львівщині: „Я в Польщу не поїду. Я звик жити в Дрогобичі. Мій брат служить у Червоній армії. Та й нащо їхати? В Польщі, як і тут, буде радянська влада”[16].

Одним із найважливіших чинників, який стримував населення від подання заяв, було негативне ставлення до переселення з боку як українського, так і польського підпілля. Підпільні організації поширювали інформацію про те, що питання кордону остаточно ще не вирішено, що незабаром розпочнеться війна США і Великобританії з Радянським Союзом та участь у цій війні Польщі на стороні західних країн, висловлювалося незадоволення діяльністю ПКНВ у зв’язку з важким матеріальним становищем та території Польщі. Органи НКВС вилучали листівки такого змісту[17].

Копия.
Перевод с польского

СООТЕЧЕСТВЕННИКИ!

Самозванческое Временное Правительство, непризнанное народами мира, и осмеянное на Сан-Францисской конференции проводит в стране бандитский террор, дикий произвол, терроризирует наших лучших демократов.
Против воли народа продали половину Польши тем, кто в 1939 году нанес нам предательский удар в спину, тому, кто, уничтожил 12 тысяч польских офицеров, тому, в чьем раю умерло с голода 2 миллиона поляков, тому, кто для Англии нашей союзницы в самый критический момент помогал Гитлеру.

БРАТЬЯ ПОЛЯКИ

Знаем, что наши западные границы будут проходить по Одеру, Ниссе и Балтике, но помните, что восточные области принадлежат нам. За эти границы мы боремся, а сегодня красная бестия безответственно протягивает окровавленные польской кровью лапы на вечно польские области, одновременно отравляет наш весь край ядом коммунизма — для своей дальнейшей работы.
Соотечественники. Не дадим нашей родной земли, так как мы ее сыны. Снова будут польскими восточные города. Бог есть, и будет с нами.

Строництво людове
Стронництво демократичне
Польська партия социалистична

Агітація підпілля проти переселення зривала його темпи. Так, у західних областях станом на 15 грудня 1944 року надійшли заяви на виїзд до Польщі від 37.716 польських сімей (107.369 осіб), а реально виїхало тільки 1.802 сім’ї (4.195 осіб)[18].

Ще одним фактором зриву темпів відправлення поляків була відсутність у повному обсязі залізничного транспорту. У Станіславській області, відпо-

[16] Там само, спр. 1466, арк. 35–42.

[17] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 6, спр. 737, арк. 247, 248.

[18] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 1475, арк. 215–216.

відно до поданої заявки на транспортування переселенців у грудні 1944 р., із необхідних 4.955 вагонів було подано лише 58. У Снятинському районі стався випадок, коли сім'ї поляків було вивезено на залізничну станцію, а вагонів так і не подали. Люди змушені були повернутися у залишені вже домівки. Та й ті вагони, що їх було подано, у більшості своїй не облаштовані для перевезення переселенців, без опалення[19].

Зрив графіка осіннього переселення змусив М. Хрущова запропонувати польській стороні в листі від 27 листопада 1944 року продовжити термін подання заяв на переселення до 15 січня, а евакуацію закінчити 1 березня 1945 року*. Одночасно в східних і північних областях УРСР — Харківській, Чернігівській, Житомирській, Полтавській, Дніпропетровській, Вінницькій і Сумській областях, — розпочали свою діяльність комісії з евакуації польського населення.

Особливу увагу слід звернути на той факт, що порозуміння у форсуванні темпів переселення як з боку радянського, так і польського державного керівництва збіглося з розгортанням на території Польщі терору проти українського населення польських збройних формувань і застосуванням репресивних методів проти польського населення на території західних областей УРСР. На радянській території органи НКВС і НКДБ у грудні 1944 р. та в січні 1945 р. провели масові арешти серед польського населення, насамперед серед католицького духовенства. 3-го лютого 1945 р. керівник держбезпеки УРСР Сергій Савченко доповідав М. Хрущову:

> Як ми вже повідомляли, після проведених нами арештів, запис поляків на виїзд в Польщу різко збільшився. Так, за 20 днів, з 15 грудня 1944 р. по 10 січня 1945 р. число зареєстрованих виросло з 32 тис. до 50 тис. осіб у Волинській обл., з 3.129 до 12.109 — в Дрогобицькій. В Станіславській області середньодобовий запис виріс з 50–60 сімей до 150. Агентурна розробка і перевірка працівників польських комісій по переселенню показала, що вони в основному засмічені членами польських націоналістичних організацій, які ведуть активну підривну роботу по зриву переселення. Органами НКДБ по Волинській області були розкриті і ліквідовані в листопаді — грудні 1944 р. два відводи ПЗП-АК: „КОНОПІ", який діяв на території Луцького, Ківерцівського районів і „ЛАВА" — на території Володимир-Волинського району. Всі відводи керувались округом ПЗП-АК, що знаходився в м. Люблін й були зашифровані під № 9976 і псевдо „ЛЕН", від якого отримували систематичні вказівки про проведення підривної роботи проти виконання Люблінської угоди. З метою саботажу евакуації польського населення вони впроваджувалися в польські комісії по переселенню, розповсюджували різні слухи і проводили активну антирадянську націоналістичну пропаганду серед місцевого населення за створення „Великої Польщі" і відторгнення західних областей УРСР[20].

---

[19] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 1475, арк. 29.

[20] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 1466, арк. 35–42.

* Кінцеві терміни переселення ще переглядали й у березні 1945 р., й у квітні 1945 р., і в ерпні 1946 р. — після звітування про закінчення переселення.

Прагнучи змусити поляків до переселення, у березні 1945 року радянські спецслужби провели нову серію арештів „за активну участь у націоналістичному підпіллі і саботаж евакуації”[21]. Силові органи СРСР інсценізували в червні 1945 року судовий процес у Москві; назва справи „Про організаторів, керівників та учасників польського підпілля в тилу Червоної армії”. За свідченнями органів НКВС під час проходження процесу темпи подання заяв від польського населення значно зросли. При цьому було звернено увагу на те, що на переселення зголосилися навіть ті поляки, які ще вірили в приєднання західного регіону України до Польщі[22].

За станом на 1 жовтня 1945 р. із території західних областей України з 33.121 родин поляків (675.096 чол.), які погодилися на виїзд, фактично було відправлено 158.614 родин (480.483 чол.). Всього на обліку в західному регіоні перебувало 256.428 сімей поляків (797.907 чол.)[23].

10 листопада 1945 року Раднарком Союзу РСР прийняв постанову „Про порядок переселення в Польщу колишніх польських громадян польської і єврейської національностей і виходу їх з радянського громадянства”. У підготовленій довідці про виконання цього рішення йшлося:

> В сімнадцяти областях республіки працюють спецкомісії. За даними НКВС УРСР, на обліку стоїть 8.473 сімейства, в них 36.974 людини, з яких у віці до чотирнадцяти років — 10.431 особа. В грудні 1945-го буде проведена часткова евакуація із семи областей — Запорізької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Харківської, Херсонської. Там підготовлено до евакуації 7.293 чоловіка. Народний комісаріат шляхів сполучення для цього виділяє чотири ешелони по п’ятдесят вагонів. Більшість поляків не забезпечені одягом, взуттям, продуктами харчування. Треба виділити 2,5 тисячі комплектів одягу і взуття, а також продовольство [24].

Дев’ятого грудня 1945 року цей документ підписав начальник Управління РНК УРСР у справах евакуації Борис Іванов.

У прискоренні переселення поляків із СРСР був зацікавлений насамперед тодішній польський уряд. 16 січня 1946 року міністерству закордонних справ СРСР польська сторона вручила „Пам’ятну записку”, в якій зазначалося:

> У зв’язку з наміченим до літа 1946 р. виселенням до англійської зони окупованої Німеччини 1½ мільйона німців з території західних областей Польщі питання невідкладного заселення цих земель набуває надзвичайного політичного і господарського значення. Однією з основних частин притоку населення до наново приєднаних областей на заході Польщі є репатріанти з СРСР. Особливо важливо заселити заново приєднані землі селянами і сім’ями військовослужбовців. У зв’язку з цим необхідно:

[21] Там само, спр. 1470, арк. 18–19.

[22] Там само, спр. 1710, арк. 1–4.

[23] Там само, спр. 1466, арк. 232–234.

[24] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4626, оп. 1, спр. 26, арк. 134–136.

1. Прискорити хід репатріації із Західної України, Західної Білорусії, Литви, як і з інших областей СРСР.
2. Здійснювати репатріацію безперервно, незважаючи на зимові умови.
3. Протягом лютого, березня і першої половини квітня вивезти в Польщу із Західної України, Західної Білорусії і Литви не менше 600 тисяч осіб, у першу чергу селян. Це необхідно для успішного проведення посівної кампанії в західних областях Польщі.
4. Протягом січня-квітня 1946 року вивезти з інших областей СРСР не менше 120 тисяч чоловік[25].

За період з 10 жовтня 1944 р. до 1 вересня 1946 р. у західних областях України було зареєстровано на переселення 305.226 польських сімей або 873.478 осіб. Подали заяви на переселення в Польщу — 301.755 сімей (859.905 чол.). Переселено до Польщі польських громадян — 272.544 сім'ї або 789.982 особи. Відмовилися від переселення — 6.455 сімей (17.163 чол.). Вибули в інші райони УРСР — 3,610 сімей (8.643 чол.). Померло та засуджено — 2.712 осіб.

Кількість польських громадян, переселених із західного регіону УРСР в областях становила:

	Область	**Сімей**	**Чоловік**
1.	Волинська	20.687	64.798
2.	Ровенська	22.128	69.075
3.	Тернопільська	74.467	233.617
1.	Станіславська	26.568	77.930
2.	Львівська	85.235	218.711
3.	Дрогобицька	40.286	115.278
4.	Чернівецька.	2.993	10.573

За національним складом депортоване населення розподілено на :
поляків — 746.993 чоловік
євреїв — 30.408
інших — 12.581

До інших національностей переважно входили члени сімей із змішаних шлюбів та значна частина польських циган.

Польські сім'ї залишили в західних областях України 78.410 будівель, у тому числі житлових — 73.379; земельних угідь — 229.873 гектари, міських квартир — 57.657. Загальна сума залишеного майна складала 233 мільйони 537 тисяч 063 карбованці.

Всього з території УРСР виїхало до Польщі: у 1944 році — 117.212 поляків, у 1945 — 511.877, а в 1946 — 158.435[26].

Так, за якихось два роки, не з власної волі змінено долі сотень тисяч громадян, як українців, так і поляків. Зміна місця проживання по декілька разів,

[25] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 27, спр. 1730, арк. 11.

[26] ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 4356, арк. 1–143.

розпорошування польських громад і родин, втрата нажитого роками майна, нестерпне ставлення радянської влади до переселенців, арешти та вислання за найменше національне самовиявлення — ось результат свавільно-командних методів регулювання людського життя з боку комуністично-тоталітарної системи.

Цинічно виглядали висновки звіту радянських урядовців, які стверджували, що добровільний характер евакуації підтверджується тим, що більшість людей звернулися до уповноважених із письмовою заявою про бажання переселитися і тільки незначна кількість — усною. Задекларoване в Люблінській угоді між УРСР і ПКНВ переселення як добровільне бажання населення перетворилося в примусово-обов'язкове, набираючи виразних депортаційних ознак.